

תוכן העניינים

497	שערי השמש והירח בספר המאורות	אשבל רצון
	דרכי ההפצה של טומאת זב ובעל קרי בהלכת קומראן:	אהרן שמש
513	עיון במגילת טהרה א (4Q274)	
	האם 'מחזור ארץ ישראל – קודקס הגניזה' אכן שימש בארץ ישראל?	מיכאל רנד
529	קטעים חדשים של הקודקס ותרומתם להבנת טיב מנהגו	
549	חכמי גרמניה במאה השלוש עשרה: רצף או תמורה?	שמחה עמנואל
569	חוגי הקבלה בפרובנס במאה השלוש עשרה: הערכה חדשה־ישנה	רם בן־שלום
607	ספרים שנתקבלו במערכת	
v	תקצירים באנגלית	

TABLE OF CONTENTS

Eshbal Ratzon	The Gates of the Sun and the Moon in the Astronomical Book of Enoch	497
Aharon Shemesh	Transmitting Regular and Irregular Semen Impurity at Qumran: A study of 4QTohora ^a (4Q274)	513
Michael Rand	Was <i>Mahzor Eretz Israel – A Geniza Codex</i> Indeed Used in Eretz Israel? New Fragments of the Codex and their Contribution to an Understanding of the Nature of its Liturgical Rite	529
Simcha Emanuel	The Rabbis of Germany in the Thirteenth Century: Continuity or Crisis?	549
Ram Ben-Shalom	Kabbalistic Circles Active in the South of France (Provence) in the Thirteenth Century	569
	<i>Books Received</i>	607
	<i>English Abstracts</i>	v

THE GATES OF THE SUN AND THE MOON IN THE ASTRONOMICAL BOOK OF ENOCH

Eshbal Ratzon

This paper combines the hermeneutic, linguistic, and philological methods of the humanities with astronomy and mathematics to propose a new description of the gates of the sun and moon as described in the Astronomical Book of Enoch. It also explains the function of the gates in light of Mesopotamian science and shows that the gates of the luminaries constituted an innovative and independent scientific theory. Though based on Babylonian astronomy, the Enochic gates system is not a mere derivation of it with minor adaptations to suit the authors' religious beliefs, as is commonly argued. Rather, they manifest independent thinking in proposing a scientific theory that generalizes upon several observed natural phenomena. The gates made possible a more detailed mapping of the horizon than that of older Mesopotamian literature, assumed by previous scholars to be the source of the Enochic gates. This new mapping system allowed the authors of the Astronomical Book to describe the inclination of the sun and moon as they rose and set over the horizon observable in Eretz Israel.

TRANSMITTING REGULAR AND IRREGULAR SEMEN IMPURITY AT QUMRAN:
A STUDY OF 4QTOHORA^a (4Q274)

Aharon Shemesh

Lev. 15:1-15 discusses in detail the ways in which a man who had an irregular penile discharge, a *zab*, transmits his impurity. Direct contact with a *zab*, touching or carrying his seat or bed can all conduct this impurity. In verses 16-18 however, Leviticus only briefly discusses the impurity of regular seminal discharges, and goes into less detail. This discrepancy encourages interpretive efforts, one of which can be found at Qumran.

A Qumran scroll, 4QTohora^a (4Q274), offers a sectarian reading of this biblical passage. Fragment 2 particularly discusses the laws of semen impurity using the terminology used in Leviticus concerning *zab*. The article offers a new reading of fragment 2 and reconstructs the fundamental principles behind the creation of these laws.

WAS *MAHZOR ERETZ ISRAEL* – A *GENIZA CODEX* INDEED USED IN ERETZ
ISRAEL? NEW FRAGMENTS OF THE CODEX AND THEIR CONTRIBUTION TO AN
UNDERSTANDING OF THE NATURE OF ITS LITURGICAL RITE

Michael Rand

The article presents new fragments from the Genizah liturgical codex known as *Mahzor Eretz Israel*. It analyzes the content of the fragments, especially with a view to establishing whether or not the codex includes material for the second days of festivals, i.e., whether it served a community residing in Eretz Israel proper, or a community employing the Palestinian rite but residing beyond its borders. On the basis of his analysis, the author claims that the latter is the case. He also places the new fragments within the sequence of the leaves of the reconstructed codex and provides editions of a number of *piyyut* texts that have come to light with their discovery.

THE RABBIS OF GERMANY IN THE THIRTEENTH CENTURY: CONTINUITY OR CRISIS?

Simcha Emanuel

During the first two decades of the thirteenth century, a very significant and distinguished group of scholars was living in Germany, including Rabbi Judah the Pious, Rabbi Eliezer ben Joel Ha-Levi, Rabbi Baruch ben Samuel of Mainz, Rabbi Simcha ben Samuel of Speyer, and Rabbi Eleazar of Worms. This article shows that, for unexplained reasons, these notable rabbis were unable to cultivate many students, and the most prominent of these few students left the Rhineland for the East. Around the second quarter of the thirteenth century, no outstanding rabbi was active in Germany, and the study halls there were severely weakened. About half of the few rabbis remaining in Germany at that time gathered in the city of Würzburg, which had not been an important Torah center until then.

The crisis in the study halls in Germany lasted only one generation, and Rabbi Meir ben Baruch of Rothenburg was the one who renewed Torah learning in Germany. Although he has been extensively discussed in scholarly literature, in the present article we reassess Rabbi Meir of Rothenburg and his activity, showing that he must be seen not as continuing the work of the previous generation, but as the one who reestablished the study halls in Germany, which had been silenced for a quarter of a century.

KABBALISTIC CIRCLES ACTIVE IN THE SOUTH OF FRANCE (PROVENCE) IN THE THIRTEENTH CENTURY

Ram Ben-Shalom

This article deals with the Kabbalistic circles active in the south of France (Provence) in the thirteenth century, based on the testimonies of the brothers Isaac and Jacob Ha-Cohen, who studied Kabbalah and composed Kabbalistic works in a number of Provençal cities, particularly Narbonne and Arles. The brothers eventually returned to Castile, where they disseminated the Kabbalistic teachings of Provence, each according to his personal creative interpretation.

Mythical tradition ascribed the founding of the circle in Arles to the arrival of a Kabbalistic emissary and texts from the East. I address the significance of the myth of Eastern origin at that time, in the context of growing opposition to Kabbalah, which led to censorship and even the burning of Kabbalistic works.

Particular attention is given to the eclectic nature of the Kabbalistic circle in Narbonne (and perhaps elsewhere in Provence), which had already absorbed – alongside the combination of Kabbalah, philosophy and magic – the teachings of the German Pietists. An important source of information on this eclectic Kabbalistic school of thought is the letter sent by Samuel bar Mordecai to Yekutiel Ha-Cohen, which also reveals the connection between Isaac Ha-Cohen and Samuel bar Mordecai, indicating that the Ha-Cohen brothers resided in Provence earlier than is commonly believed: in the 1230s or 1240s. This bears upon the historical context of the debate surrounding the *Guide of the Perplexed* (circa 1232), and especially the rejection on the part of the advocates of Maimonidean philosophy of the ideas of corporeality espoused by the German Pietists and scholars from northern France. This is also relevant to Nachmanides' effort to reconcile the philosophers and their opponents in Provence.

שערי השמש והירח בספר המאורות

מאת

אשבל רצון

המאמר משלב ניתוח פרשני, בלשני ופילולוגי מתחום מדעי הרוח עם מידע אסטרונומי ומתמטי על מנת להציע תיאור חדש של שערי השמש והירח הנזכרים בספר המאורות, ולהסביר את תפקידם על רקע המדע המסופוטמי. מסקנת המאמר היא ששערי המאורות היו תאוריה מדעית עצמאית וחדשנית. אף שתאוריה זו התבססה על האסטרונומיה הבבלית, היא לא הייתה העתקה גרדא של החומר המסופוטמי בהתאמות קטנות לאמונותיהם הדתיות של מחברי ספר המאורות, כפי שמקובל לטעון במחקר. מחברי הספר הציגו חשיבה עצמאית, וניסו להציב תאוריה מדעית כוללת שתסביר מספר תופעות טבע נצפות. השערים אפשרו למפות את האופק ביתר פירוט מן המיפוי שבכתבים המסופוטמיים שבהם השתמשו מחברי ספר המאורות, ונתנו בידיהם כלי לתיאור נטייתם הנצפית של השמש והירח בזמני הזריחה והשקיעה בעיני צופה בארץ ישראל.

ד"ר אשבל רצון, המכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות על שם כהן, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל אביב, רחוב חיים לבנון 55, רמת אביב, ת"ד 39040, תל אביב 6997801
eshbal@gmail.com

דרכי ההפצה של טומאת זב ובעל קרי בהלכת קומראן:
עיון במגילת טהרה א (4Q274)

מאת

אהרן שמש

בוויקרא טו 1–15 מתארת התורה בפירוט את דרכי ההפצה של טומאת זב (מגע ישיר, ישיבה, שכיבה ומשא). מיד לאחר מכן, בפסוקים 16–18 שם, נדונה בקצרה טומאת שכבת זרע. במגילת טהרה א (4Q274) יש מידע רב על הדרך שבה פירשה ההלכה הקומראנית את הפרשה הזו, ובמיוחד בקטע 2 של המגילה, שהלכות טומאת שכבת זרע נדונות בו במונחים השאובים מן הפסוקים הנוגעים לזב. במאמר מוצעת קריאה חדשה של הקטע הזה ומשוחזרים מתוכו העקרונות שעל פיהם נקבעו הלכות אלו.

פרופ' אהרן שמש, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 5290002
aharon.shemesh@biu.ac.il

האם 'מחזור ארץ ישראל: קודקס הגניזה' אכן שימש בארץ ישראל? קטעים חדשים של הקודקס ותרומתם להבנת טיב מנהגו

מאת

מיכאל רנד

במאמר זה המחבר מציג קטעים חדשים של קודקס ליטורגי מהגניזה הקהירית המכונה במחקר 'מחזור ארץ ישראל'. הקטעים מנותחים מבחינת תוכנם, במיוחד כדי לקבוע אם הקודקס כלל חומר ליום טוב שני של גלויות, כלומר אם הוא שימש קהילה ששכנה בארץ ישראל ממש או קהילה שהתפללה לפי המנהג הארץ ישראלי אך שהתה מחוץ לארץ. המחבר טוען, על סמך ניתוחו, שהאפשרות השנייה היא הנכונה. הקטעים החדשים ממוקמים ברצף דפי הקודקס המשוחזר, והמחבר מהדיר מספר פיוטים מתוך קטעים אלה.

ד"ר מיכאל רנד, Faculty of Asian and Middle Eastern Studies (FAMES),
University of Cambridge, Sidwick Avenue, Cambridge CB3 9DA
mcr47@cam.ac.uk

חכמי גרמניה במאה השלוש עשרה: רצף או משבר?

מאת

שמחה עמנואל

בשני העשורים הראשונים של המאה השלוש עשרה חיו בגרמניה שורה נכבדה מאוד של חכמים חשובים, ובראשם ר' יהודה החסיד, ראבי"ה, ר' ברוך בן שמואל ממגנצא, ר' שמחה בן שמואל משפיירא ור' אלעזר מוורמייזא. במאמר זה המחבר טוען שמסיבות שאינן ברורות לנו קבוצה נכבדה זו של חכמים לא הצליחה להעמיד תלמידים הרבה, ותלמידיהם הבולטים עזבו את גרמניה ועברו למזרח. במשך שנות דור, לערך ברבע השני של המאה השלוש עשרה, לא פעלו בגרמניה חכמים בעלי שיעור קומה, ובתי המדרש שם נחלשו מאוד. עוד טוען המחבר כי כמחצית מהחכמים המעטים שנותרו בגרמניה כאותן שנים התרכזו משום מה בעיר וירצבורג, עיר שלא הייתה מרכז תורני חשוב עד אותם ימים.

המשבר בלימוד התורה בגרמניה נמשך כדור אחד בלבד, ור' מאיר בן ברוך מרוטנבורג הוא שחידש את התנופה בלימוד התורה שם. נתון זה מחייב הערכה מחודשת של פועלו, שכן עתה מתברר שהוא התייצב על בימת ההיסטוריה לא כממשיכם של הדורות הקודמים, אלא כמקומם מחדש את בית המדרש של גרמניה, שנדם לפתע למשך דור אחד.

פרופ' שמחה עמנואל, החוג לתלמוד והלכה, האוניברסיטה העברית בירושלים, הר הצופים, ירושלים 9190501
simcha.emanuel@mail.huji.ac.il

חוגי הקבלה בפרובנס במאה השלוש עשרה: הערכה חדשה־ישנה

מאת

רם בן־שלום

מאמר זה עוסק בחוגי הקבלה שפעלו בדרום צרפת (פרובנס) במאה השלוש עשרה. חוגים אלו מתוארים על בסיס העדויות של יצחק הכהן ויעקב הכהן, שישבו בכמה מערי פרובנס, למדו קבלה, במיוחד בנרבון ובארל, וכתבו שם חיבורים בקבלה. רק לאחר תקופה ממושכת חזרו האחים הכהנים לקסטיליה והפיצו שם, כל אחד על פי פרשנותו היצירתית האישית, את תורות הקבלה הפרובנסלית. לעומת מגמה רווחת במחקר שמתייחסת לכלל קבלת האחים הכהנים כקבלת קסטיליה, המחבר מציע לבחון את הגותם באופן ביקורתי, ולהפריד עד כמה שניתן בין היצירה הקבלית מפרובנס ליצירה המאוחרת מקסטיליה, וכך לחשוף את תורות חוגי ארל ונרבון.

החוג בארל עסק במיוחד בתורת האצילות השמאלית ובמקור הרע. מסורת הייסוד המיתית של החוג התבססה על בואו של שליח מקובל שהעביר טקסטים מן המזרח. המחבר מראה במאמר זה כי למיתוס המזרח הייתה אז חשיבות רבה, בין היתר בגלל התגברות ההתנגדות לקבלה עד כדי הטלת צנזורה ושרפת כתבים קבליים. חוליה נוספת שנקשרה במיתוס המזרח הייתה חסידות אשכנז, שבגלל ההילה של מנהיגיה חיוקה את הסמכות של מסורות הקבלה. המחבר משייך את המיתוגרפיה הזו על המזרח־אשכנז־פרובנס לחוגים בפרובנס שכבר הייתה בהם נוכחות מובחנת של חסידי אשכנז.

במאמר מודגש האופי האקלקטי של החוג הקבלי בנרבון, ואולי במקומות נוספים בפרובנס. לצד השילוב שבין קבלה לפילוסופיה ומאגיה כבר ספג חוג זה את תורות חסידות אשכנז, באמצעות טקסטים ומוריס מחסידי אשכנז שישבו שם. מקור חשוב ומרכזי שמלמד על תורת הקבלה האקלקטית הזו הוא האיגרת של שמואל בר מרדכי אל יקותיאל הכהן. העיון באיגרת מלמד גם על הקשר שבין יצחק הכהן לשמואל בר מרדכי.

בהקשר זה עולה שאלת הזמן שבו שחו האחים הכהנים בפרובנס. בניגוד לעמדה המקובלת המחבר מביא ראיות חדשות התומכות בהקדמת תקופה זו בחייהם לשנות השלושים או הארבעים של המאה השלוש עשרה. באופן זה מורחבת גם הבנת ההקשר ההיסטורי של המחלוקת על 'מורה הנבוכים' (סביב שנת 1232), ובמיוחד על ניסיונות תומכי הפילוסופיה המימוניסטים לדחות את רעיונות ההגשמה של חסידי אשכנז ושל חכמים מצרפת, שכבר התפשטו ברחבי פרובנס. גם יזמת הרמב"ן להביא להסכמה בין הפילוסופים למתנגדיהם בפרובנס מקבלת משמעות נוספת, לאור הידיעה שבקבלה הפרובנסלית, ובמיוחד בנרבון, בלטה באותה העת תורת אלעזר מוורמס.

ד"ר רם בן-שלום, החוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו, האוניברסיטה העברית בירושלים, הר הצופים, ירושלים 9190501

ram.ben-shalom@mail.huji.ac.il